

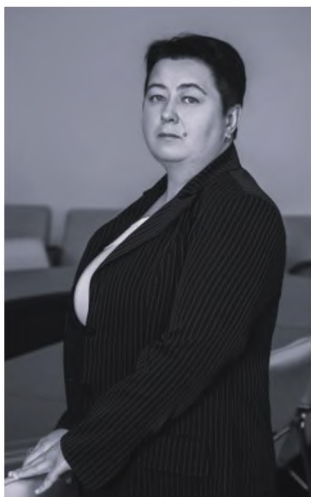
Fundacja „Ośrodek Rozwoju Kompetencji Akademickich”

AREA NAUKI

kwartalne międzynarodowe czasopismo naukowe

LUBLIN 2024

Shevczuk Larysa

*doktor nauk prawnych, docent,
docent Katedry Dyscyplin Cywilnoprawnych
Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego
im. Łesi Ukrainki*

*(Шевчук Лариса Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін*

*Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID 0000-0002-7667-3872)*

**ПРОБЛЕМАТИКА РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФОРМ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню поняття і видів форм митного контролю та їх закріпленню у вітчизняному законодавстві України. Висвітлено специфіку категорії «форма митного контролю» крізь призму понять «митний контроль», «митна процедура», «митні формальності».

На основі аналізу окремих теоретичних підходів та положень митного законодавства України сформульовано поняття форми митного контролю. Визначено особливості регламентації форм митного контролю у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, вказано на окремі недоліки застосування поняття «форма митного контролю».

Зроблено висновок про необхідність визначення терміну «форма митного контролю» в національному законодавстві України з метою забезпечення єдності розуміння та коректності застосування у практиці діяльності митних органів відповідних правових норм.

Ключові слова: митний контроль; форма митного контролю; здійснення митного контролю; митні формальності; зона митного контролю; митні органи; посадові особи митних органів; митний кордон України.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні виклики і загрози політичного, соціального, економічного та безпекового характеру, наявні у сфері зовнішньої торгівлі України, вимагають здійснення ефективного митного контролю при перетині кордону держави й переміщенні через нього товарів та транспортних засобів як комерційного призначення, так і особистого користування. Результативність та дієвість митного контролю, як виду державного контролю, напряму залежить не лише від застосовуваних митними органами методів і технологій, але й від обраних ними конкретних форм такого контролю, за допомогою яких досягається мета

додержання норм національного законодавства України з питань митної справи.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Інститут митного контролю в цілому, а також різні форми його здійснення тривалий час були й залишаються предметом значної уваги дослідників. Означені питання неодноразово висвітлювалися у працях таких авторів, як І. Г. Бережнюк, О. П. Гребельник, Л. В. Деркач, Ю. М. Дьомін, А. І. Крисоватий, Ю. Д. Кунєв, А. В. Мазур, П. В. Пашко, Д. В. Приймаченко, В. В. Ченцов та інших. Водночас у науковому середовищі досі немає єдності у підходах до розуміння змісту форми митного контролю, як і визначення цього поняття.

Метою та завданнями статті є проведення теоретико-правового аналізу змісту категорії «форма митного контролю» з урахуванням наявних у спеціальній літературі наукових підходів і положень вітчизняних нормативно-правових актів, авторське формулювання цього поняття, а також висвітлення недоліків застосування поняття «форма митного контролю» в чинному законодавстві України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із важливих принципів здійснення митного контролю, закріпленим у ст. 320 Митного кодексу України (далі – МК України), є його вибірковість. Так, частиною першою цієї статті встановлено, що форми та обсяги митного контролю обираються посадовими особами митних органів на підставі результатів застосування системи управління ризиками та/або автоматизованою системою управління ризиками. Не допускається визначення форм та обсягів митного контролю іншими державними органами, у тому числі правоохоронними органами, а також участь їх посадових та службових осіб у здійсненні митного контролю [1].

Слід зауважити, що в чинному законодавстві України немає визначення поняття «форма митного контролю», натомість однойменна ст. 336 «Форми митного контролю» МК України у ч. 1 містить перелік цих форм. До останніх, зокрема, належать такі: 1) перевірка документів та відомостей, які відповідно до МК України надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; 2) митний огляд (огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляд та переогляд ручної поклажі та багажу, особистий огляд громадян); 3) облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України; 4) усне опитування громадян та посадових осіб підприємств; 5) огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою відповідно до законодавства України покладено на митні органи; 6) перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем; 7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у

тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів; 8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу; 9) пост-митний контроль [1].

Виклад ч. 1 ст. 336 МК України дозволяє стверджувати, що перелік наведених у ній форм митного контролю є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Разом з тим, у Концепції інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України серед основних завдань і шляхів її реалізації назване удосконалення нормативно-правової бази та методично-технологічної організації щодо митного оформлення та контролю в пунктах пропуску через митний кордон України та по всій митній території України [2]. Таке удосконалення, крім іншого, передбачає внесення змін до МК України в частині введення додаткових форм митного контролю, зокрема, митного спостереження [2]. Ураховуючи, однак, що вказану Концепцію передбачалося реалізувати у три етапи протягом 2012-2016 років, нині запровадження митного спостереження як однієї з форм митного контролю в МК України видається малоімовірним.

Доцільно зауважити, що відсутність у вітчизняному правовому полі визначення терміну «форма митного контролю» є фактором, який призводить до некоректного його застосування в окремих підзаконних нормативно-правових актах. Прикладом може бути Типова технологічна схема здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451 (далі – Типова технологічна схема). Зокрема, п. 7 цього документу встановлено, що митний контроль автомобільних транспортних засобів і товарів у пунктах пропуску здійснюється шляхом застосування таких форм митного контролю: 1) перевірка документів та відомостей, які відповідно до законодавства надаються митним органам під час переміщення автомобільних транспортних засобів і товарів через митний кордон України; 2) митний огляд (огляд та переогляд автомобільних транспортних засобів і товарів, огляд та переогляд ручної поклажі та багажу, особистий огляд громадян); 3) усне опитування громадян та посадових осіб підприємств; 4) облік автомобільних транспортних засобів і товарів; 5) взяття проб (зразків) товарів; 6) використання службових собак, технічних та спеціальних засобів контролю; 7) подання запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, наданих митним органам [3].

Серед форм митного контролю, які застосовуються при здійсненні контролю автомобільних транспортних засобів і товарів у цій Типовій технологічній схемі названо взяття проб (зразків) товарів, що не відповідає переліку форм, визначених у ч. 1 ст. 336 МК України. Більше того, нормами митного законодавства встановлено, що взяття проб (зразків) товарів здійснюється посадовими особами митного

органу для проведення їх досліджень (аналізів, експертиз) в рамках процедур митного контролю та митного оформлення, а також під час прийняття рішень щодо зобов'язуючої інформації з метою встановлення характеристик, визначальних для встановлення країни походження товарів, належності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин, належності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність та ін. (ст. ст. 356, 357 МК України) [1]. Крім цього, п. 8 ч. 2 ст. 508 МК України взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи) однозначно віднесено до процесуальних дій, які проводяться у справі про порушення митних правил з метою отримання доказів, необхідних для правильного вирішення такої справи [1]. Тобто взяття проб (зразків) товарів жодним чином не може трактуватися як форма митного контролю.

Те саме стосується й визначення у Типовій технологічній схемі як форми митного контролю використання службових собак, технічних та спеціальних засобів контролю. Використання для здійснення митного контролю технічних та спеціальних засобів і службових собак, в силу положень ч. 1 ст. 324 МК України, здійснюється з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності [1], однак не є формою такого контролю.

Варто зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451 [4], якою затверджений аналізований акт, затверджені й інші типові технологічні схеми (Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними; Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон; Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон; Типова технологічна схема здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон), однак у жодній з них подібних невідповідностей щодо застосовуваних форм митного контролю немає.

Таким чином, з метою уникнення неправильної, некоректної регламентації форм митного контролю у вітчизняних нормативно-правових актах (у тому числі підзаконних), варто на законодавчому рівні визначити та закріпити поняття такої форми. При цьому формулювати термін «форма митного контролю», на нашу думку, слід з урахуванням змісту таких категорій, як «митний контроль», «митна процедура», «митні формальності».

Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 4 МК України митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [4]. Отже, на відміну від терміну «форма митного контролю», ключовий вітчизняний

нормативно-правовий акт з питань митної справи – МК України – містить досить чітке формулювання поняття митного контролю. Однак, не зважаючи на наявність легального визначення цієї категорії, науковці пропонують власні підходи до її розуміння [5, с. 107].

Так, А. В. Мазур визначає митний контроль як сукупність перевірочних заходів, здійснюваних митними органами в межах своєї компетенції на засадах вибірковості, з метою забезпечення додержання норм нормативно-правових актів з питань митної справи та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку [6, с. 47].

М. Білуха і Т. Микитенко під митним контролем розуміють функцію управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність з метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України [7, с. 16].

І. Г. Бережнюк, формулюючи поняття «митний контроль», визначає його як «... встановлені дії митних органів щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, а також осіб, причетних до такого переміщення, для гарантування реалізації митних правил» [8, с. 132].

Деякі дослідники під митним контролем розуміють сукупність заходів, яких вживають митні органи задля забезпечення дотримання законодавства країни про митну справу й міжнародних договорів, укладених державою, контроль за виконанням яких покладено на ці органи або ж правову нормативну діяльність штатних митних органів, що виражається у зіставленні фактично виконаного з чинним законодавством задля збору фактів, які мають значення для вжиття заходів впливу й визначення відповідальності щодо власників товарів і посадових осіб [9, с. 130].

Загалом же у правовій літературі митний контроль учені традиційно розглядають у двох значеннях: в широкому – як сукупність методів і засобів забезпечення законності в митній сфері та у вузькому – як сукупність перевірочних заходів, здійснюваних у процедурних формах [10, с. 79].

Досліджуючи поняття «форма митного контролю», як зазначалося, слід звернутися й до таких категорій, як «митна процедура» і «митні формальності». Так, відповідно до п. 21 ч. 1 ст. 4 МК України митна процедура – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання [1], а митні формальності, згідно з п. 29 ч. 1 цієї ж статті, – сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи [1]. Неодноразові вказівки на «процедури митного контролю» містяться у нормах МК України: прикладом можуть бути положення ч. 3 ст. 7, ч. 4 ст. 255, ч. 1 ст. 356, п. 2 ч. 1 ст. 565, Глави 51 «Особливі процедури митного контролю».

Як і стосовно митного контролю, у спеціальній літературі немає єдності у підходах науковців до змісту обох цих категорій. Наприклад, митні процедури розглядають як контроль за дотриманням порядку

переміщення товарів і майна, огляд предметів, оформлення митних документів, накладення митних забезпечень, перевірку правильності заповнення вантажної митної декларації, нарахування сум митних платежів та інші дії, що здійснюються митними органами на виконання законодавства з митних питань. Подекуди під митними процедурами розуміють порядок і організацію переміщення товарів та інших предметів через митні кордони, оподаткування митом, оформлення, здійснення митного контролю та інших заходів щодо реалізації митної політики [11, с. 9].

Варто відзначити власний підхід до змісту митних процедур, який пропонує І. М. Резнік, стверджуючи, що «... митна процедура за своєю сутністю є одним з адміністративних проваджень неюрисдикційного характеру, якій притаманні всі риси останнього. Для дослідження й удосконалення митної процедури пропонується застосовувати теоретичні напрацювання в царині адміністративного позасудового процесу. Такий підхід дозволяє чітко визначити мету митної процедури й розглядати митні формальності як її структурні складники, ідентичні окремим процесуальним діям та етапам.» [12, с. 12].

Одночасно названий автор формулює таке визначення митної процедури: «Митна процедура – це врегульована нормами митного права правозастосовна діяльність митних органів та їх посадових осіб, спрямована на реалізацію їх повноважень з організації переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, забезпечення при цьому додержання митних правил і підтримання режиму законності. Метою застосування митної процедури є вирішення питання про можливість переміщення товару через митний кордон чи розпорядження ним відповідно до обраного митного режиму. Вона складається з окремих митних формальностей, набір яких залежить від обставин переміщення (митного режиму, виду товару, переміщуваного через митний кордон, засобу і способу переміщення тощо), сама ж структура митної процедури може суттєво змінюватись» [12, с. 17].

Загалом же, стосовно категорії «митні процедури» науковці констатують її ускладнення й уточнення через введення поняття «митні формальності», зауважуючи при цьому, що «Митні формальності», хоч і зрозуміле на інтуїтивному рівні, проте досі не поширене в українському правовому просторі, зокрема під час вирішення процедурних питань митної справи. Проте в міжнародному законодавстві дефініція «митні формальності» використовується доволі часто і встигла стати усталеною нормою» [13, с. 130].

Дійсно, як слушно зауважує А. Є. Плетньова, у міжнародних актах поняття «митні формальності» є уніфікованим, і ним позначається сукупність дій посадових осіб митних служб та інших учасників митних правовідносин, вчинення яких спрямоване на здійснення митних процедур (митного контролю, митного оформлення, сплати мита, податків тощо). Митні формальності здійснюються з метою забезпечення дотримання вимог митного законодавства [14, с. 168].

З цього приводу слід звернути увагу на Класифікатор митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 № 1011 [15]. У названому документі міститься чіткий перелік митних формальностей (дій), які застосовуються посадовими особами митних органів при обранні форм митного контролю у межах здійснення відповідних митних процедур.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи викладене, цілком аргументовано можна стверджувати, що відсутність у національному правовому полі термінологічного визначення поняття «форма митного контролю» справляє негативний вплив як на нормотворчу діяльність у сфері митної справи загалом, так і на єдність розуміння та коректність застосування відповідних правових норм митними органами на практиці при здійсненні митного контролю зокрема.

Проведений у дослідженні аналіз правового регулювання й теоретичних підходів до змісту таких категорій, як «митний контроль», «митна процедура» і «митні формальності» дає можливість сформулювати визначення форми митного контролю як зовнішнього вияву, прояву такого контролю, що являє собою конкретні дії (заходи), вичерпний перелік яких закріплений у ч. 1 ст. 336 МК України, і які вчиняються посадовими особами митних органів при здійсненні митного контролю. Форма митного контролю належить до митних формальностей, які вчиняються у межах здійснення відповідних митних процедур з метою забезпечення додержання норм чинного законодавства України з питань митної справи.

Джерела та література:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Концепція інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України, затверджена наказом Державної митної служби України від 28.03.2012 № 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0191342-12#Text> (дата звернення: 17.10.2024).
3. Типова технологічна схема здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-%D0%BF#n67> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними : постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

5. Шевчук Л. М. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «митний контроль» в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2021. № 2 (17). С. 106–111.
6. Мазур А. В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 189 с.
7. Бідуха М., Микитенко Т. Теоретико-методичні аспекти митного контролю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 9. С. 16–22.
8. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 543 с.
9. Джемліханов Т. Х. Сутність митного оформлення на морському транспорті. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 127–136.
10. Кунєв Ю. Д. Митне оформлення і митний контроль: системно-правова модель. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: «Право». 2009. № 2 (3). С. 78–85.
11. Трофімов С. А. Митні процедури на морському транспорті: теоретичні й практичні аспекти : монографія. Харків : Право, 2010. 188 с.
12. Резнік І. М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 26 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6812/1/Reznik_2014.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
13. Ковальов В. Г., Гармаш Є. В. Митні формальності, митні процедури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 129–133.
14. Плетньова А. Є. Митні формальності: міжнародний та національний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 166–169.
15. Класифікатор митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#n127> (дата звернення: 21.10.2024).

KWESTIE REGULACJI FORM KONTROLI CELNEJ W USTAWODAWSTWIE KRAJOWYM UKRAINY

Artykuł poświęcony badaniu koncepcji i rodzajów form kontroli celnej oraz ich regulacji w ustawodawstwie krajowym Ukrainy. W artykule podkreślono specyfikę kategorii „forma kontroli celnej” poprzez pryzmat pojęć „kontrola celna”, „procedura celna”, „formalności celne”.

Na podstawie analizy niektórych podejść teoretycznych i przepisów prawa celnego Ukrainy autor formułuje koncepcję formy kontroli celnej. Autor identyfikuje specyfikę regulacji form kontroli celnej w aktach prawnych i aktach prawnych niższego rzędu oraz wskazuje na pewne niedociągnięcia w stosowaniu pojęcia „forma kontroli celnej”.

Autor stwierdza, że konieczne jest zdefiniowanie pojęcia „forma kontroli celnej” w ustawodawstwie krajowym Ukrainy w celu zapewnienia

jednolitości rozumienia i prawidłowego stosowania odpowiednich przepisów prawnych w praktyce organów celnych.

Słowa kluczowe: kontrola celna; forma kontroli celnej; wykonywanie kontroli celnej; formalności celne; strefa kontroli celnej; organy celne; urzędnicy celni; granica celna Ukrainy.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE REGULATION OF FORMS OF CUSTOMS CONTROL IN UKRAINE'S NATIONAL LEGISLATION

The article is dedicated to examining the concept and types of forms of customs control and their legal regulation in Ukraine's national legislation. It highlights the specifics of the category "form of customs control" through the lenses of the terms "customs control," "customs procedure," and "customs formalities."

Attention is drawn to the issue of the absence of a clear definition of the term "form of customs control" in Ukraine's legal framework, which creates significant challenges both in legislative development and in the practical application of customs regulations by customs authorities.

Based on the analysis of various theoretical approaches and provisions of Ukraine's customs legislation, the article formulates a definition of the form of customs control. It outlines the particularities of the regulation of forms of customs control in legislative and subordinate normative legal acts, identifying specific shortcomings in the application of the term "form of customs control."

The article concludes that there is a need to define the term "form of customs control" in Ukraine's national legislation to ensure a unified understanding and correct application of relevant legal norms in the practice of customs authorities regarding different forms of customs control.

Keywords: customs control; form of customs control; execution of customs control; customs formalities; customs control zone; customs authorities; officials of customs authorities; Ukrainian customs border.